

MARINELA IONELA OPREA

University of Bucharest

THE IMAGINARY CHILDHOOD UNIVERSE

Abstract: Once upon a time... This is how the childhood of each and every of us starts. I don't think there is someone who, as a child, hasn't let itself be surrounded by this enchanted world as it was being shown either by the parents, or the grandparents, or anybody else, this being the prove to the fact that, in literature, the oral culture is gaining ground on the written words. This technical aspect though, did not matter at all to a child having the eyes wide open and being ready for an adventure! This fairy tale beginning was taking us to a wonderful world, where everything was possible – the good was defeating the evil and the righteousness was always winning. What a great utopia that was! But we believed it... and we were peacefully falling asleep continuing the adventure in our dreams. This glimpse of oral culture that has been passed to us when we were children is actually our cultural base and mostly the reason why we started to discover the amazing world of books.

Keywords: literature, childhood, pre-school, imagination, tale.

Vârsta copilăriei este una guvernată de imaginar, plină de lucruri neobișnuite iscate din incapacitatea copiilor de a înțelege anumite fenomene și întâmplări și din nevoia de a oferi o explicație autosatisfăcătoare asupra acestor enigme. Imaginația infantilă își atinge apogeul în perioada preșcolărității când, în urma interacțiunii cu poveștile, basmele, poeziile și orice alte creații de acest gen stimulează și totodată alimentează imaginația, permițând astfel, copilului să creeze noi structuri bazate pe asocieri neobișnuite. Trebuie însă, ținut cont de faptul că aceste asocieri sunt datorate în primul rând *slăbiciunii* gândirii, și nu *puterii* imaginației. (Golu și Zlate, 1995) Totuși, asocierile dovedesc că preșcolarul începe să-și însușească tehnicile simple ale artelor grafice sau ale construcțiilor, dezvoltându-și multe dintre funcțiile imaginației, printre care funcția de completare și cea de proiectare și anticipare, care-i permit copilului o mai bună percepție asupra lumii înconjurătoare.

Domeniul psihologiei copilului cuprinde o întreagă paletă de elemente ce conturează din punct de vedere psihologic copilul, oferind o perspectivă evolutivă a creșterii mintale, prezentând dezvoltarea conduitelor până la faza aceea de tranziție pe care o constituie adolescența, cea care marchează inserția individului în societatea adultă”. (Piaget și Bärbel, 2005) Aceste elemente sunt într-o strânsă complementaritate, ele fiind rezultatul interacțiunii factorilor externi – mediul social și educația, și a factorilor interni – ereditatea. Totuși, în nenumărate rânduri, avem tendința de a înclina balanța către unul dintre acești factori, în detrimentul celorlalți. Astfel, fără a nega rolul covârșitor al celorlalți factori care influențează dezvoltarea psihoindividuală a copilului, mediul, care „include toți factorii naturali, artificiali și socioumani (socioculturali) care pot influența individul” (Potolea și Neacșu, 2008), pare să aibă o mai mare influență asupra deprinderilor de lectură ale copilului.

Preșcolăritatea presupune o diviziune în interiorul sistemului în funcție de vârsta copilului și capacitățile sale mentale. Astfel apar două niveluri de vârstă (nivelul I – 3-5 ani și nivelul II – 5-7 ani) ce presupun o creștere graduală a nivelului de complexitate a conținuturilor învățării, acest lucru fiind posibil datorită restructurării intelectului încă în formare la această vârstă.

Activitatea copilului în perioada preșcolară este redată prin intermediul imaginației, realitatea fiind construită din propriile sale imagini. Planul real este de foarte multe ori interferat cu cel al închipuirii, copilul fiind incapabil să diferențieze dorințele, de realitate. Așa apare imaginația creatoare. Ascultând povești, povestiri, basme, el reconstruiește mental secvențele narative (le inversează, le omite, le amplifică, inventează pur și simplu altele noi), dramatizările fiind un mijloc excelent de exersare a imaginației creatoare alături de artele plastice și grafice dar și de jocurile de construcții (colaje, schematizări etc.)

Creațiile preșcolarului dovedesc că viața sa lăuntrică este efervescentă, că intențiile depășesc posibilitățile de exprimare. Unii psihologi consideră că în perioada preoperatorie a copilăriei este atins apogeul dezvoltării imaginației, dar pierd din vedere faptul că imaginația creatoare apare și datorită *slăbiciunii* gândirii care nu-i poate oferi încă, copilului, instrumentele necesare percepției corecte a lumii.

Literatura pentru copii se distinge de literatură în general în funcție de particularitățile de vârstă și psiho-individuale, cuprinzând scrieri destinate copiilor, din literatura populară și cultă, opere selectate pe înțelesul celor mici și cu precădere deosebit realizate estetic.

Creațiile adresate copiilor abordează universul vieții, respectându-se principiul accesibilității deoarece, „oricât de simple și ușoare ar părea aceste povești, ele nasc, fără îndoială, între copii, dorința de a fi asemănători cu cei buni, care ajung fericiți. În același timp se naște în sufletul lor teama față de nenorocirile ce li s-ar putea întâmpla dacă i-ar urma pe cei răi”. (Charles Perrault)

Prin expunerea unor valori moral-estetice într-o relație adecvată pentru cei mici pentru a fi percepută, literatura pentru copii capătă o valoare educativă pe care societatea a utilizat-o pentru îmbogățirea culturii sale, George Călinescu făcând în acest sens o afirmație esențială în utilizarea acestui tip de literatură ca un răspuns la nevoia de cunoaștere a universului exterior: „Copilul se naște curios de lume și nerăbdător de a se orienta în ea. Literatura care îi satisface această pornire, îl încântă” așadar, îl ajută să înțeleagă lumea ce se desfășoară în jurul său într-un mod cât mai plăcut și mai accesibil vârstei sale fragede.

Este bine cunoscut faptul că basmele au, față de celelalte opere destinate copilăriei, o priză mult mai bună, motivul acestui fapt fiind dat chiar de însăși definiția basmului, caracterizat drept specie a epicii populare și culte, în proză sau, mai rar, în versuri, de mare întindere, în care se narează întâmplări reale ce se împletesc cu cele fantastice. La acțiune participă personaje imaginare cu puteri supranaturale ce reprezintă binele și răul. Din confruntarea lor ies învingătoare forțele binelui deoarece acestea reprezintă idealurile omului și ale comunității din care acesta face parte. Basmul este situat într-un univers ce cuprinde două lumi: cea reală - a oamenilor și cea imaginară - creată de fantezia poporului sau a autorului.

Unul dintre cei mai cunoscuți și îndrăgiți autori de basme este H. Ch. Andersen. Personajele care prind viață în basmele sale sunt adevărate imagini atât ale calităților omenești (curaj, bunătate, modestie, inteligență) cât și ale defectelor omenești (îngâmfwarea, răutatea, invidia, șiretenia, minciuna etc.). Prin conținutul lor ele influențează conduita morală a micilor cititori, le cultivă acestora trăsături pozitive de caracter, determinându-i să le disprețuiască și să le înlătore din comportamentul lor pe cele negative. Printre cele mai frumoase basme ale sale sunt: *Prințesa și mazărea* (cunoscută și ca *Adevarata prințesă*); *Degețica*; *Mica sirenă*; *Hainele cele noi ale împăratului*; *Lebedele*; *Soldățelul de plumb*; *Privighetoarea*; *Rățușca cea urâtă*; *Crăiasa zăpezilor*; *Povestea unei mame*; *Fetița cu chibrituri* etc. Toate aceste minunate lumi descrise de marele autor au o încărcătură emoțională extrem de puternică și, datorită unui bun povestitor, un efect cultural pe termen îndelungat ce va facilita trecerea viitorului școlar spre opere mult mai importante, determinându-l să descopere și alte lumi cuprinse în cărți. Astfel, un bun povestitor/lector are

capacitatea de a-l atrage pe micul ascultător în mrejele universului literar, făcând uz de câteva efecte cruciale:

- modularea vocii;
- schimbarea ritmului vorbirii pe parcursul expunerii textului narativ;
- pauzele logice, psihologice și gramaticale;
- accentuări și scăderi ale intensității vocii;
- repetiții;
- mimica și gesticulație;
- mijloace imitative și intuitive: diafilm, casetă audio- video, PPT, siluete și machete, cd-uri, dvd-uri, imagini. (Mitu și Antonovici, 2005)

Expunerea textului narativ poate alterna cu dialogul succint cu copiii sau cu întrebări retorice iar pe parcursul derulării să li se prezinte copiilor imagini ce sugerează conținutul sau se derulează un cd, dvd, se mânuiesc siluete, păpuși, marionete sau se folosește alt procedeu modern, având scopul să întrețină atenția, să creeze tensiune emoțională și dinamism. Ținând cont de particularitățile psiho-fizice ale unui auditoriu neinițiat, povestitorul/lectorul are posibilitatea de evocare și transmitere a unor stări afective ce pot sensibiliza și pot alimenta dorința de a descoperi mai mult. Astfel, poate selecta dintr-o paletă largă, opere literare adecvate vârstei, conform unei tematici prestabilite. Exemplu (Costea și Mitu, 1996):

A. Povestiri despre vietuitoare:

- Lev Tolstoi, *Leul și cățelușa, Cei trei ursuleți, Câinele lui Iacob*;
- Rudyard Kipling, *Cartea junglei*;
- E.S. Thomson, *Povestiri despre animale*;
- J.H. Fabre, *Din lumea insectelor*;
- Ion Creangă, *Ursul păcălit de vulpe*;
- Emil Gârleanu, *Din lumea celor care nu cuvântă*;
- I.A.I. Brătescu – Voinești, *Puiul, Privighetoarea*;
- Ion Agârbiceanu, *File din cartea naturii*.

B. Aspecte ale copilăriei

1. Drame ale copilăriei:

- Christian Andersen, *Fetița cu chibriturile*;
- Mihail Sadoveanu, *Dumbrava minunată*.

2. Aspecte ale copilăriei luminoase:

- Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*;
- Barbu de la Vrancea, *Bunicul, Bunica*;
- Octav Pancu-Iași, *Iedul cu trei capre*.

C. Evocarea unor aspecte ale trecutului istoric al poporului român:

- Ion Creangă, *Moș Ion Roată și Vodă Cuza*;
- Dumitru Almaș, *Povestiri istorice* (vol. I, II).

Așadar, basmele, poveștile, legendele, poeziile, toate prind viață în mintea și sufletul unui copil dispus să viseze. De câte ori nu ne-am visat zburând alături de Peter Pan, alergând prin castelul fermecat sau luptându-ne cu balaurii și zmeii cei răi?! De câte ori nu am fost eroi pentru cei neajutorați?! Pe acești eroi trebuie să-i trezim în sufletul copiilor de astăzi care, dacă ar gusta puțin din dulcele vis, cu siguranță ar dori mai mult! În acele momente trebuie să-i îndrumăm către carte, pentru a putea găsi cuvântul fermecat ce ar putea deschide uși către multe alte universuri la fel de minunate.

Un moment prielnic pentru deschiderea apetitului mai mult pentru literatura orală decât pentru cea scrisă (vârsta fragedă fiind un motiv lesne de înțeles) îl reprezintă

momentul în care copilul face primul pas într-o lume nouă - grădinița. Aici este primul loc în care micul preșcolar dă piept cu zmeii cei fioroși, cu spiridușii, cu zânele, cu prinții și prințesele, într-un cuvânt, cu literatura.

Literatura pentru copii este făcută să oglindească trăsături de caracter și situații morale din care copiii au foarte multe de învățat, constituind un adevărat model de viață. Acest tip de literatură este considerată ca parte integrantă a literaturii naționale și universale cuprinzând creații literare care, prin profunzimea mesajului, gradul de accesibilitate și nivelul realizării artistice intră într-o relație de tip afectiv cu copiii. (Stoica și Vasilescu, 1993) Plecând de la importanța acestei literaturi pentru dezvoltarea intelectuală a viitorilor lectori trebuie avut în vedere și calitatea textelor cu care copilul intră în contact. Este cunoscut faptul că fondul germinativ al literaturii române îl constituie creațiile populare în proză sau în versuri: basme, povești, povestiri, snoave, doine, cântece de leagăn, proverbe, zicători, ghicitori etc. „Datinile, obiceiurile, aspirațiile poporului, întreaga lui spiritualitate au fost și vor fi cunoscute și prin intermediul lecturii.” (Stoica și Vasilescu, 1993) Toate aceste opere ajung la copii atât pe cale orală cât și pe cale scriptică, cuvântul scris fiind astăzi un mijloc mult mai lesne de răspândire a creațiilor folclorice. Așadar, o atenție specială trebuie acordată textualizării, deoarece transpunerea creațiilor folclorice ridică unele probleme legate de calitatea textului. „Cu toată grija pe care cei mai mulți dintre culegători o arată acurateții înregistrării și transcrierii, sunt lăsate deoparte unele *amănunte*, altminteri extrem de importante pentru conturarea întregului – contextul zicerii, locul performării, audiența, relația interpretului/povestitorului/cântărețului cu ascultătorii săi etc.” (Constantinescu, 2008)

La vârste fragede (1 – 6 ani) pregnante sunt cântecele-formule, recitativele-numărători, cântecele care însoțesc jocul, formulele-cumulative, păcălelile, zicătorile, glumele, frământările de limbă etc. Acestea sunt însușite atât în cadrul jocurilor cât și în cadrul instituționalizat, având o importantă valoare didactică în dezvoltarea vorbirii. Așadar, textele prezentate de cadrele didactice trebuie să fie coerente, structurate, având un mesaj bine fixat ce poate fi reluat de fiecare dată. (Constantinescu, 1986)

În etapa următoare a educației, respectiv în momentul dobândirii și perfecționării deprinderilor de lectură (unde va fi în intervalul de vârstă 6 – 10 ani), textualizarea creației folclorice joacă un rol extrem de important. Acum este momentul în care copilul ia contact direct cu textul. El singur este dornic să descopere universul eroilor din basme, să ia parte, la nivel imaginar, la aventurile eroilor fără de pereche ei literaturii scrise. Basmele au, față de celelalte opere destinate copilăriei, o priză mult mai bună, motivul acestui fapt fiind dat chiar de însăși definiția basmului, caracterizat drept specie a epicii populare și culte, în proză sau, mai rar, în versuri, de mare întindere, în care se narează întâmplări reale ce se împletesc cu cele fantastice. La acțiune participă personaje imaginare cu puteri supranaturale ce reprezintă binele și răul. Din confruntarea lor ies învingătoare forțele binelui, deoarece acestea reprezintă idealurile omului și ale comunității din care acesta face parte. Basmul este situat într-un univers ce cuprinde două lumi: cea reală – a oamenilor și cea imaginară – creată de fantezia poporului sau a autorului. (Costea și Mitu, 1996) Copiii trăiesc cu intensitate alături de personajele fantastice, fiind părtași faptelor eroice care alungă răul și propagă binele.

Prin expunerea unor valori moral-estetice într-o relație adecvată pentru cei mici pentru a fi percepută, literatura pentru copii capătă o valoare educativă pe care societatea a utilizat-o pentru îmbogățirea culturii sale, George Călinescu făcând în acest sens o afirmație esențială în utilizarea acestui tip de literatură ca un răspuns la nevoia de cunoaștere a universului exterior: „Copilul se naște curios de lume și nerăbdător de a se orienta în ea. Literatura care îi satisface această pornire, îl încântă”, așadar îl ajută să înțeleagă lumea ce se desfășoară în jurul său într-un mod cât mai plăcut și mai accesibil vârstei sale fragede. Copilul trăiește în mijlocul societății și, ca atare, nu poate fi alienat de adevărurile acesteia. În prefața cărții lui Sergiu Cujbă, *Povestiri din copilărie*, 1896, George Coșbuc evidențiază faptul că „trebuie să arătăm

copilului viața așa cum e, cu bucuriile și cu prăpăstiile sale, ca nu cumva, intrând în lume, dezarmonia între lumea reală și lumea din mintea sa să-l ducă la decepțiune, la pesimism, la lipsă de voință.” „Intrată în acest teritoriu lectura depășește sensul de simplă receptare artistică a operei, a textului; ea devine interpretare.” (Constantinescu, 1986)

Ca act de comunicare, textul reprezintă un mijloc de interacțiune între emițător și receptor, respectiv între autor și cititor. Acest canal asigură transferul corect al informației și are oportunitatea de a-l atrage pe tânărul cititor în mrejele literaturii. Așadar, calitatea textului este imperativă. Dacă în procesul textualizării mărcile textului sunt încălcate, reticența micilor cititori este lesne de înțeles, riscând astfel, pierderea lor ca viitori lectori. Totuși, relația dintre deprinderile de lectură și textul supus lecturii este una indisolubilă. Pentru a *înțelege* textul, lectorul trebuie să dețină instrumentele necesare decodării acestuia, trebuie să aibă capacitatea de a realiza legături între textul supus lecturii și textele anterior citite. Cu referire strictă la literatura pentru copii, micii lectori trebuie să fie îndrumați de adult în momentul în care fac trecerea de la creația orală la cea scripturală, textul folcloric nefăcând excepție de la această regulă. Mai mult, pentru copilul de astăzi este destul de greu să perceapă contextul unei colinde, de pildă. El trebuie condus chiar de text pentru ca, în cele din urmă, să-i poată interpreta cu adevărat mesajul. „Din fericire, textul literar mai ales a încorporat în textura sa informații prețioase nu numai despre contextul larg cultural (mentalități, comportamente arhaice, mod de gândire, practici sociale etc.), ci chiar – în cazul speciilor care permit acest lucru [...] – despre contextul zicerii, al performării.” (Constantinescu, 2011)

Tendința didactică la vârstele micii școlarități este aceea de a insera creația folclorică în cât mai multe dintre activitățile cultural-educative întreprinse în cadrul formal și chiar nonformal al educației. Prin urmare, colinde, balade, snoave, legende, povești, basme ș.a. fac parte din lectura *primordială* a copiilor, textele creațiilor folclorice fiind astfel, printre primele scriituri cu care copiii iau contact. Evoluând din punct de vedere cognitiv, trecând de la imperativul didactic la conștientizare, copiii își pot dezvolta deprinderile de lectură rămânând, în cele din urmă, fideli cuvântului scris și tributari textelor folclorice cu care odinioară au luat contact.

BIBLIOGRAFIE CONSULTATĂ

1. ANTONESCU, S.,M. 2006. *Bucuria lecturii. Istoria unui proiect*. București: Editura Ager – Economistul.
2. CONSTANTINESCU, Nicolae. 1986. *Lectura textului folcloric*. București: Editura Minerva.
3. CONSTANTINESCU, Nicolae. 2008. *Complexele probleme ale textualizării „formelor simple”*, în *Caietele ASER*, nr. 3/2007. Oradea: Editura Muzeului Țării Crișurilor.
4. CONSTANTINESCU, Nicolae. 2011. *Folclorul, cum poate fi înțeles. Studii și articole de etnologie românească, 1968 - 2008*, ediție, rezumate în limba engleză și postfață de Ioana-Ruxandra Frunteletă. Editura Universității din București.
5. COSTEA, Octavia; MITU, Florica. 1996. *Literatura pentru copii. Manual pentru clasa a XIII-a – școli normale*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
6. FÂNTÂNARU, Teodora. 2000. *Mesajul scris – modalitate de dezvoltare a personalității copilului*, în revista *Biblioteca*, nr. 11-12. București: Ministerul Culturii.
7. GOLU, Pantelimon; ZLATE, Mielu; VERZA, Emil. 1995. *Psihologia copilului, manual pentru clasa a XI-a – școli normale*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
8. MITU, Florica; ANTONOVICI, Ștefania. 2005. *Metodica activităților de educare a limbajului în învățământul preșcolar*. București: Editura Humanitas.

9. STANCIU, Ilie. 1958. *Copilul și cartea*. București: Editura de Stat Didactică și Pedagogică.
10. STOICA, Cornelia; VASILESCU, Eugenia. 1993. *Literatura pentru copii. Manual pentru clasa a XII-a – școli normale*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
11. PIAGET, Jean și INHELDER, Bärbel. 2005. *Psihologia copilului*, București, Editura Cartier polivalent.
12. POTOLEA, Dan; NEACȘU, Ioan; IUCU, B. Romiță și PÂNIȘOARĂ, Ioan-Ovidiu. 2008. *Pregătirea psihopedagogică. Manual pentru definitivat și gradul didactic II*, București, Editura Polirom.